

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Melati van Java. Dochter van Indië

Loo, G.C.G. van de

Citation

Loo, G. C. G. van de. (2014, January 14). *Melati van Java. Dochter van Indië*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/23020>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/23020>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/23020> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Loo, Geertje Cornelia Grietje (Vilan) van de

Title: Melati van Java : dochter van Indië

Issue Date: 2014-01-14

12 De laatste jaren 1922-1927

Zoals gewoonlijk, bleef Marie schrijven aan haar trouwe correspondentievriend Jan van der Lans. Maar de brieven werden minder, en in de brieven die kwamen klonk steeds duidelijker een toon door van nostalgie. Ze schreef over niet-meer-willen: het leven noch het schrijven. Toch ging alles door. In 1922 verscheen de Max-roman *Poverella*, evenals het jeugdboek *Zwervertje*. In *Boekenschouw* las men de naam M. Sloot als medewerkster en de naam Melati van Java als schrijfster wier werk herdrukt werd: *In Extremis* beleefde een derde druk, terwijl er een vierde druk kwam van *Ontmaskerd, De ring der Grootvorstin* en *De nieuwe mevrouw Verhooghe*.⁶⁰⁹ Ook zag de zevende druk van *Angeline's Beloften* het licht. En dan was er in 1922 nog het gouden schrijftersjubileum: Marie Sloot zat vijftig jaar 'in het vak'. Kranten en tijdschriften publiceerden kolommen vol.

Maar het beeld van de productieve schrijfster was alleen voor de buitenwereld bedoeld. Aan Jan schreef ze hoe moe ze was, en dat de latere geslachten maar over haar moesten oordelen.

12.1 Het gouden jubileum

Op tien februari 1922 ontving Jan van der Lans een briefkaart van zijn trouwe Marie. In haar gebruikelijke slecht leesbare handschrift vertelde ze hem over de gemengde gevoelens die ze had bij de viering van haar gouden schrijftersjubileum enkele dagen eerder. Ze schreef:

Hartelijk dank voor uw groot aandeel in mijn feestviering en vooral voor uw mooi, sympathiek artikel in de Gelderlander, dat mij tal van felicitaties bezorgde. 't Is ook zoo warm gevoeld en aangenaam geschreven en dat gedicht trekt natuurlijk bijzonder. Natuurlijk zegt ge veel te veel. De heele geschiedenis stuit mij zeer tegen de borst. Gij, die mij sedert ruim 40 jaren kent, begrijpt hoe ik over die lustrummigheid denk en 't feest liefst onopgemerkt had laten voorbijgaan.⁶¹⁰

Dubbele gevoelens, dus. Enerzijds blij met de aandacht van Jan, anderzijds niet gevierd willen worden. Dat erná pas de felicitaties binnenkwamen, zegt iets over de bekendheid die ze toen genoot: die moet tanende zijn geweest. Op dezelfde briefkaart schreef ze: 'Nu zullen wij de pen maar voor goed aan de wilgen hangen.' Dat was een grote uitspraak, waar ze zich niet aan zou houden. In *Boekenschouw* verschenen herhaaldelijk bijdragen van haar hand, veelal recensies van vertaalde literatuur. Ze ondertekende als M.S. of M. Sloot en werd door de hoofdredacteur Pater Gielen met naam en toenaam vermeld. Jubileum of niet, ze werkte gewoon door.

Zo was en bleef Marie's houding tegenover de pers. Schreef men niet over haar, dan leek zij daarover toch enige wrok te koesteren. Schreef men wel over haar, dan kon dat eigenlijk niet door de beugel. Maar zelf deed zij geen enkele moeite een incognito te bewaren, tenzij er - zoals ingeval van de Max-romans - een zeer dringende reden voor was.

Hoe dan ook, in februari 1922 was Marie de klos. De media stonden vol van het feit dat vijftig jaar terug *Voor God en Koning* in *Het Katholiek Stuiversmagazijn* was verschenen. Jan van der Lans marcheerde voorop in de publiciteitslinies, hij die door zijn redactiewerk voor de *Illustratie* en voor *Het Dompertje*, als geen ander wist wat Marie allemaal had geschreven onder haar pseudoniemen.

Het gedicht van Jan waarnaar Marie verwees, bezit een merkwaardige ondertoon.⁶¹¹ Ondanks het feit dat zij nog altijd publiceerde en er boeken van haar in herdruk gingen, bezat 'Aan Marie Sloot' toch overwegend de sfeer dat zij een schrijfster in ruste was. Misschien wist Jan het evenmin als Marie, maar precies die toon van onzekerheid zou ook in andere artikelen en interviews klinken: welke plaats had deze schrijfster eigenlijk in de huidige tijd? Of eigenlijk: h  d zij daarin nog wel een plaats?

Dat Marie Sloot, Mathilde en Melati van Java dezelfde waren, kon voor niemand in Nederland meer nieuws zijn. De romans werden als één oeuvre beschouwd, een waarvan de omvang reden tot lof gaf. Dat bleef een constante in de waarderingsgolf, al hadden velen een geheel eigen perspectief.

In de pers verschenen grote en kleine artikelen over het gouden jubileum van de schrijfster. Enkele ervan waren bijzonder, doordat Marie de interviewers een persoonlijk vraaggesprek had toegestaan. Ze leken op elkaar in de bewonderende opsomming van het grote oeuvre, vaak met vele titels, in het verhaal over het begaafde meisje, de jeugd in Indië met de zorgzame ouders, het werkzame leven in Nederland en haar afkeer van de pers. Ze leken ook op elkaar in hetgeen ontbrak: de grootmoeder Sajia, Marie's weerzin tegen het huwelijk, haar levensgezellin Lina, de drift en irritaties die ze om alles en iedereen kon voelen, zoals uit haar correspondentie met Jan van der Lans herhaaldelijk bleek. Het moet een soort samenwerking zijn geweest: de bladen wilden een lovend portret van de schrijfster publiceren, de schrijfster wist precies wat ze wel en niet wilde zeggen, en elk van de interviewers kon iets speciaal voor zijn achterban publiceren.

De destijds bekende feministe Johanna Naber (1859-1941), die Marie van de Tentoonstelling in 1898 kende, bezong in *Het Algemeen Handelsblad* het grote oeuvre en de even grote populariteit ervan: 'Toen ik naar aanleiding van dit gouden jubil   in het Vrouwenleesmuseum nog eens een overzicht van de verzamelde werken der feestvierende schrijfster wilde nemen, bleken de talrijke deeltjes op één na alle te zijn uitgeleend.' Desondanks benadrukte Naber van Marie, die ze 'Nicoline Sloot' noemde, vooral haar moederlijke eigenschappen, door te wijzen op haar filantropische werk en de boeken voor 'aankomende meisjes'. Daarin zou Marie ongetwijfeld 'de schoonste levensvoldoening' vinden, want schrijven voor meisjes betekende de 'moederzorg van de beste soort waaraan ons volk in breede lagen behoefte heeft en zooals die slechts door enkele bevoorrechten kan worden geschonken.'⁶¹² Enkele dagen later drukte *De Tijd* met kennelijke instemming Nabers artikel over, voorafgegaan door een persoonlijke indruk: 'Omringd door de schoonste bloemen, die vereering en genegenheid haar hadden gebracht op haar gouden schrijfsters-jubileum, gezeten in een kring van familieleden, heeft mejuffrouw Sloot Dinsdag veler hulde mogen ontvangen.'⁶¹³

Een lief beeld was dat, waarbij de schrijfster heel wat acteertalent aan de dag moet hebben gelegd, gezien haar knorrig schrijven aan Van der Lans over hoe de 'lustrummigheid' haar 'zeer' tegenstond.⁶¹⁴ Dat kon ook met iets anders te maken hebben. Twee maal was het artikel van Johanna Naber nu verschenen, en daarmee ook Nabers accent op Marie's verleden. Dat riep uiteraard vragen op over haar betekenis in het heden. Kunstkring de Violier maakte de situatie er niet beter op door óók het Naber-artikel over te nemen met een zuinig woordje van persoonlijke waardering.⁶¹⁵

De vraag naar de betekenis van de schrijfster nu, klonk vaag door in de eerder aangehaalde artikelen in *Boekenschouw* en *De Hollandsche Revue*. Wederom werd veel lof gezwaaid over de grote hoeveelheid romans die zij gepubliceerd had, en daarbij gold ze als een feministe 'in den beste zin van het woord'.⁶¹⁶ Zowel tegen Pater Gielen van *Boekenschouw* als tegen de letterkundige Johan Koning van de *Revue* sprak ze over haar jeugd, haar ouders en haar bewondering voor de natuur.⁶¹⁷ Haar betrokkenheid bij Indië leek intens te zijn. Marie verlangde ernaar terug te gaan, noteerde de *Revue*:

Wanneer in Amsterdam iemand over Indië spreekt, met lichtbeelden of met films, dan kan hij er vrij zeker van zijn, haar onder zijn gehoor te vinden. Zij leest nog Indische bladen, zij stelt nog een levendig belang in alles wat Indië betreft. Indië heeft op haar persoonlijkheid ook een stempel gedrukt; zij maakt den indruk van een Indische dame en in haar spreken valt een, zooals men dat noemt, Indisch accent te onderscheiden.⁶¹⁸

Kritische vragen over haar werk of haar opvattingen over actuele kwesties werden niet gesteld, en daardoor leek zij weliswaar terecht gehuldigd te worden voor haar verdiensten maar bleef het onduidelijk welke plaats zij in het huidige literaire veld bezat. *Boekenschouw* meldde alleen: '...naar rusten verlangt zij nog niet'.⁶¹⁹ *De Hollandsche Revue* wist dat zij 'momenteel' niet aan een 'groot werk' bezig was.⁶²⁰ Toch bevatte dat artikel een poging om Marie Sloot als auteur van nu te karakteriseren. Aan het slot schreef Koning een bewonderend stukje over hoe Marie Sloot al haar boeken voortdurend omwerkte:

Zij besteedt alle zorg aan de correctie der proeven van herdrukken van haar boeken, welke nog steeds uitkomen. Zij leeft met haar tijd mee en dus ook met onze taal.

- *Hermelijn*, vertelt zij, heb ik altijd zelf het beste boek gevonden. En nu? Ik kan het haast niet meer lezen in de taal waarin ik het geschreven heb. Daarom, dat ik de proeven van herdrukken van mijn boeken zorgvuldig corrigeer en, waar mogelijk, de taal "bijwerk".⁶²¹

Dat had Marie mooi bedacht, en daarmee profileerde ze zichzelf fraai als auteur van deze tijd. Of het wáár was? Aan haar confident Jan van der Lans zou ze in 1924 een briefkaart schrijven waarin ze klaagde over 'die misselijke spelling'.⁶²²

In dezelfde februarimaand publiceerde *De Tijd* een persoonlijk vraaggesprek met Marie. Het vertrouwde verhaal werd wederom afgedrukt, maar Marie leek dit keer wat losser te zijn. Ze vertelde dat ze zelf de naam Melati van Java had bedacht (wat niet zo was): 'waaraan de trots op mijn Indische afkomst niet vreemd was'.⁶²³ Dat lichtte ze even later toe door te zeggen: 'Intusschen ben ik, evenals Toorop, mr. dr. Van Leeuwen en anderen van Indische afkomst. Mijn Nederlandsche bloed is niet van vreemde smetten vrij, en - zoo voegde zij er met nadruk aan toe - ik ben er steeds trots op geweest!'⁶²⁴ Trots of niet- er moesten wel anderen bijgehaald worden, die óók zo waren, en niet de minsten: een hooggeprezen kunstenaar en een vooraanstaande politicus. De vreemde smetten werden overigens niet verder benoemd of uitgelegd.

Deze grote artikelen waren slechts een deel van de publiciteitsgolf die over Marie heen spoelde. In vele kranten en tijdschriften verschenen meldingen en berichten, origineel of van elkaar overgeschreven. Daarbij waren naast het gedicht van Jan van der Lans ook enkele andere gedichten. Ronduit adorerend was ene J.F. Luijcx, die het volgende schreef:

Mathilde viert haar gouden jubeldag
Haar eerste penvrucht werd in 't licht gegeven
Voor vijftig jaar, en sinds heeft zij geschreven
Zoo rijk, als men van vrouwen zelden zag.

Een keur van grepen uit het rijke leven
Diep roerend meest, ook dwingend tot een lach

Gaf ons haar scheppingskracht, die is gebleven
En, geve God, nog jaren blijven mag.

Melati, dat uw eenvoud toch de hulde
Die dankbaar Neêrland op uw feest u biedt
Voor zooveel schoons, voor deze maal eens dulde.

Al zoekt ge in ijdlen roem uw glorie niet
Gij waart een zon, die menig pad verguldde,
En blijft een bron, waarvan men steeds geniet.⁶²⁵

In hartelijkheid spande het *Orgaan* van de Vereeniging de kroon. Daar kende men Marie op de best mogelijke manieren, namelijk als schrijfster met een 'heerlijk talent', van wie elk boek 'hart en geest' moest verheffen; lovende woorden waaruit wel bleek dat men de Max-romans bepaald niet met haar in verband bracht. Men kende haar ook als de redactrice van het *Orgaan*, als de voorzitter van de avondbijeenkomsten die ze leidde 'met veel toewijding en goed gevolg.' En als algemeen bestuurslid, die deed wat zij kon. Geen wonder dat het Bestuur het dankwoord besloot met: 'Moge voor haar ontelbare vrienden en bekenden, Mejuffrouw Sloot nog lang blijven de sympathieke schrijfster, de onmisbare kracht en de vriendelijke persoon, die zij tot heden was, dat hopen wij van ganscher harte.'⁶²⁶

Het was meer dan beleefdheid. De bestuursnotulen getuigen keer op keer van de betrokkenheid die Marie voelde bij 'haar' meisjes. Zij was vrijwel altijd aanwezig, zij sprak en dacht mee, en benaderde kennissen uit haar netwerk als dat voor de Vereeniging nodig was. En de liefde was wederzijds. Hier, bij de Vereeniging, werd zij tenminste gezien als degene die in het heden en in de toekomst van belang was, iemand over wie geen omzichtige vragen gesteld hoefden te worden. Men ging er gewoon van uit dat ze blééf en voortwerkte op de ingeslagen weg. Dat deed zelfs Jan van der Lans niet.

12.2 Afscheid

Waarom Jan van der Lans in de vroege lente van 1927 met een gevoel van urgentie naar Marie Sloot ging, wist hij zelf niet eens. Hij had het zich al veel eerder voorgenomen, maar het slechte winterweer hield hem tegen. Marie was in de afgelopen maanden ziek geweest. Niet voor de eerste keer, maar het leek nu ernstiger te zijn. Ze was waarschijnlijk al hersteld. Toch voelde hij zich ongerust. Voor het dagblad *De Tijd* zou hij een groot interview met zijn oude vriendin maken, zonder dat er daarvoor een duidelijke aanleiding bestond. In maart liep hij ongerust door de Amsterdamse Banstraat en belde op nummer 17 aan:

Maar nu was ik ook gauw gerustgesteld. Met opgetogen gezicht vertelde mij de bejaarde dienstbode, dat de juffrouw weer heelemaal beter was. En onmiddellijk werd mij dit door haar getrouwe gezellin, stralend van blijdschap, bevestigd. Daar verscheen de gelukkig herrezene zelf, en op hetzelfde oogenblik overstroomde de plotseling door de wolken brekende zon de vriendelijke, gezellige huiskamer met een vroolijk feestelijk licht. Wel zag de herstelde nog wat bleek, maar de donkere oogen flonkerden helder en blij en levendige opgewektheid bezielde het rustig-zekere gelaat. Het weerzien was van beide zijden een heerlijke verrassing. Ik verlustigde er mij in, haar zoo welvarend te zien. Het was weer de oude Marie Sloot, vol geest en leven, in haar rijke,

veelzijdige mensen- en wereldkennis, met haar fijne, schrandere opmerkingsgave, vol belangstelling in alles en allen. Voor haar op tafel lag het jongste jaarverslag der R.K. Meisjesbescherming, waarvan het orgaan door haar geredigeerd wordt. Van de ziekte was bijna geen sprake meer; trouwens haar deelnemende gezellin had daarvan tevoren de treurige bijzonderheden meegedeeld. De thans gelukkig herstelde dacht nu aan andere dingen.⁶²⁷

De ingewijde wist dat de 'bejaarde dienstbode' Cato was, al sinds mensenheugenis in dienst van Marie en haar vriendin. De 'gezellin' was uiteraard Lina. In haar huiselijke kring maakte Marie een levendige indruk op Jan, die in zijn verslag schreef dat ze druk spraken over actualiteiten, de herdrukken van haar boeken (Marie: 'Ja, Roelants herdrukt mijn boeken ook, maar hij maakt ze te duur. Vroeger kostten ze 75 cents en nu twee gulden.'⁶²⁸) en hoe hij na vele uren gesprek 'de geliefkoosde schrijfster' verliet.⁶²⁹ Marie zou er ongetwijfeld nog jaren zijn.

Marie was inderdaad ziek geweest, en dat was één ding, iets anders was dat ze uiterst gedeprimeerde briefkaarten aan Jan had gestuurd. De laatste jaren had haar correspondentie een sombere toon gekregen, met verlangen naar het vroegere samenwerken. In september 1926 verzuchtte ze: 'Nu valt de avond en de toekomst krimpt ineen. 't Waren goeie dagen en wij begrepen elkaar zoo best.'⁶³⁰ De somberheid leek zich te verdiepen. Enkele maanden later, in januari, arriveerde er bij hem een ansicht vanuit het Maria Paviljoen, nauwelijks leesbaar: 'Na een reeks van kwalen zoek ik hier verpleging en misschien genezing. In elk geval ben ik bereid voor tijd en eeuwigheid.'⁶³¹

Jan moet bloemen gestuurd hebben, want kort daarna schreef Marie over deze 'zonestraal': 'Wat 'n poetische surprise gister in mijn ziekenkamer die prachtige bloemen en de vriendelijken brief.'⁶³² Ze schreef met potlood, in liggende houding, slechter dan ooit, wist ze: 'vergeef mijn mooie poot'.⁶³³ Desondanks rekende ze erop snel naar de Banstraat terug te kunnen. Ze vond: 'Overigens ben ik gezond'. Of het een ontkenning was van een ernstige situatie? Ze keerde inderdaad terug naar de Banstraat, waar Jan haar opzocht en ze over meer spraken dan er in een krantenartikel kon weergegeven worden.

Gespreksstof bezaten de twee meer dan genoeg. Ondanks haar gezondheidsproblemen leidde Marie een druk leven, dat zich vooral concentreerde op de katholieke wereld. Samen met Lina was ze 'de steun en toeverlaat' van pastoor Serbrouk, die mede dankzij hun steun zijn Rozenkranskerk had kunnen openen.⁶³⁴

Marie's betrokkenheid bij de Vereeniging en bij de Roomse Vrouwenbond waren onverminderd groot. Alleen haar verlangen naar een onbestemd vroeger was gegroeid, hetgeen gelijkelijk toenam met het aantal opmerkingen over de tijd die haar - en Jan - nog restte. Al in januari 1924 had ze hem als antwoord op zijn nieuwjaarswens geschreven: 'Ja, we moeten maar van 't stukje leven dat ons nog rest het beste maken. Verrassingen en teleurstellingen hebben wij niet meer te hopen of te vreezen. C'est fini!'⁶³⁵

Het is aannemelijk dat deze treurige toon voortkwam uit het grote verlies in de persoonlijke sfeer. In de lente van het jaar ervoor was Chrisje gestorven. Op 30 maart 1923, Goede Vrijdag, overleed ze in het ziekenhuis aan 'de ziekte, waartegen nog geen middel is gewassen'.⁶³⁶ Ze wilde niet gaan, en bleef tot het laatste moment hoopvol en optimistisch om haar kleinkinderen te zien opgroeien. Chrisje was nooit eerder ziek geweest. Het moet voor Marie een zwaar afscheid zijn geweest. Van de naaste familie waren alleen zij en Nico in Londen over. En Lina, natuurlijk.

In het werk had zich een nieuwe grote ergernis aangediend, die waarschijnlijk de herinnering terugbracht aan het conflict in 1901 met Maria Viola en consorten. In 1925 had zich een groep jonge katholieke schrijvers verzameld onder de olijke en veelzeggende verzamelnaam 'de jongeren'. De aanleiding hiervoor lag in het voornemen van Pater

Gielen om in zijn *Boekenschouw* een artikel te publiceren onder de titel 'De katholieke Jongeren en de Verminking van hun katholieken Zin.'⁶³⁷ Daarop arriveerde een speels schrijven van de broers Gerard en Henri Bruning, Gerard Wijdeveld en Gijs Bertels. Pater Gielen had zich over hun dadaïstische reactie zeer ontstemd getoond in zijn *Boekenschouw*. Wat zij precies wilden, wist hij niet, maar dat hun roepnaam 'de jongeren' impliceerde dat de oude garde (waarvan hijzelf deel uitmaakte) zijn betekenis verloor, dat leek hem meer dan duidelijk. Ook Marie voelde dat. Op verschillende briefkaarten aan Jan maakte ze hatelijke opmerkingen, die nauwelijks haar pijn erover kunnen maskeren. Op 14 januari 1926 schreef ze zelfs:

Ik denk dikwijls hoe spoediger er een eind aan komt, hoe beter. Wij oudjes zullen het einde der dingen wel niet meer beleven. Het gedoe der jongeren is ook alles behalve opwekkend. 't Is of wij oudjes eens zoveel [meer] begrijpen door te schrijven. Telkens wrijven zij het je onder de neus. Ik geef aan de heele schrijverij den brui. Laten zij 't maar doen.⁶³⁸

Dat ze er alles behalve 'den brui' aan gaf, bleek genoegzaam uit *Boekenschouw*. Daarin kwamen herhaaldelijk literaire beschouwingen voor en zij werkte mee toen Jan een overzicht maakte van haar werk voor het zestigjarig jubileum van *De Katholieke Illustratie*. Maar met de publicatie daarvan ging iets mis; mogelijk had de *Illustratie* ook nog een rekening te vereffenen. Want Marie ontbrak, wat *De Boekenschouw* aan Marie zelf weet:

Dat van een der vruchtbaarste en meest talentvolle, Mathilde (Melati van Java, of naar haar echten naam Marie Sloot) ontbreekt; wij zouden bijna zeggen, natuurlijk. Wij hebben eerbied voor haar overgrote bescheidenheid, ofschoon wij 't soms wel wat overdreven vinden. Zij is de eenige van de oude garde, die midden in het volle literaire leven heeft gestaan en briefwisseling hield - of in persoonlijker omgang stond met de merkwaardigste personen van de laatste halve eeuw.⁶³⁹

Dat het aan haar lag, is onwaarschijnlijk. Zij werkte op verzoek van Jan juist mee:

Gaarne wil ik er u mee helpen maar mijn portret sta ik liever niet af. Ik heb geen enkel goed portret en ik haat het in 't openbaar te verschijnen met mijn contereitsel. Wat gaat het den lui ook aan, hoe ik er uitzie?⁶⁴⁰

Uit wat ze daarna schreef, bleek waaruit de reden van het geschrapt worden waarschijnlijk bestond. Bescheidenheid was het allesbehalve:

Ingesloten vindt ge een lijstje van de romans door mij aan *de Kath. Illustratie* afgestaan. 't Kan zijn dat ik 't een en ander vergeten heb maar mij dunkt, 't is zoo al welletjes!

Piet Kerstens maakte mij in zijn artikel over M. Koenen in *Opgang* toch al een verwijt dat ik zoovele boeken heb geschreven! Nu lijkt dit tijdperk echter zoo ver achter mij dat ik eigenlijk geheel vergeten heb dat ik ooit de pen anders hanteerde dan voor mijn correspondenties en waschlijstjes.

De drie laatste romans zijn verschenen gedurende het nieuwe bewind na het De Klerk en Viola intermezzo.

De Redactie C. Uijlings heeft mij toen schandelijk behandeld. Onder voorwendsel dat een novelle te groot was zonden ze mij vorige copie terug en ik bedankte

natuurlijk ooit een letter meer er in te schrijven. Ik begrijp heel goed dat de reden was dat ik mij met geen hongerloon liet afschepen.⁶⁴¹

Ook schreef ze nog, recent aan een commissaris van *De Katholieke Illustratie* gezegd te hebben dat zij het blad 'zoo prullig van inhoud' vond. Tact bezat Marie Sloot alleen als zij er zin in had, en die momenten waren schaars. Al met al werd de verstandhouding met het oude tijdschrift er niet beter op. De *Illustratie* had haar gouden jubileum geheel genegeerd, wat gezien de toch ooit bestaand hebbende jarenlange samenwerking op z'n minst kil was geweest.

Gelukkig waren ook andere werkkringen, die wèl tot vreugde stemden. In mei vierde kunstkring De Violier haar zilveren jubileum met feestelijkheden die zich uitstrekten over drie dagen. Zo werd niet alleen een dag ingeruimd voor 'Thymse jolijt', zoals *De Tijd* zonder uitleg vermeldde, maar ook kwam er in het Stedelijk Museum een week durende tentoonstelling van de werkende leden.⁶⁴² Ambitueus en enthousiast stuurde Marie vijftig romans in.⁶⁴³ Ook was ze aanwezig, maar ze maakte een 'afgematte' indruk, zag er 'oud' uit en miste het 'èlan, die pittigheid' die men van haar gewend was.⁶⁴⁴ Menigeen moet geschrokken zijn van de aanblik, want: 'een ieder die haar kende, besepte dat dit leven weldra uitgebluscht zou zijn.'⁶⁴⁵ Maar ze wás er.

Ook het werk voor de Vereeniging moet haar goed hebben gedaan, eens te meer omdat het werk vruchten afwierp. Op 23 mei 1927 werd na jaren van verenigde krachten eindelijk Huize Lydia geopend, een pension voor katholieke meisjes en vrouwen, gevestigd aan het Roelof Hartplein 2 te Amsterdam. De opening werd groots aangepakt: maar liefst 1200 bezoekers bezichtigden het tehuis en kregen daarbij een rondleiding van personeel en bestuursleden.⁶⁴⁶ *De Tijd* was jubelend over het idee, de uitwerking en de opening van het pension:

Allen, van de meest uiteenlopende godsdienstige en politieke richtingen waren opgetogen over hetgeen zij te zien kregen, de gezellige verblijfzaal, de praktische eetzaal, de keurig ingerichte slaapkamertjes met centrale verwarming en vaste waschtafels.⁶⁴⁷

Marie was hier ook bij, maar of ze kort daarna het jubileumfeest van 'haar' Vereeniging bijwoonde, is niet meer te achterhalen. Ze meldde zich af voor de vergaderingen van het bestuur en vertrok met Lina naar Noordwijk aan Zee, met het oog op haar gezondheid. Zeelucht, ruimte voor ontspanning, zonder de drukte van de stad. Ze betrokken een hotel en daar brak Marie's laatste dag aan.

Op maandag 13 juni ging ze als altijd 's morgens naar de kerk. Misschien heeft ze daarna nog langs het strand gewandeld, misschien las ze de kranten of romans, misschien kwamen er kennissen op bezoek. 's Avonds ging ze naar bed. Die nacht stierf Marie, in haar slaap.

Na zijn terugkeer van vakantie, vond Jan van der Lans de overlijdenskaart. Hij schreef aan Lina:

Welk een treurig bericht nadat ik vóór weinige weken de thans ontslapene als herstelde zieke opgewekt en welgemoed in haar gezellig thuis mocht begroeten! En welk een slag voor haar beminde betrekkingen en vooral voor U, die zoo lange jaren met haar lief en leed gedeeld hebt!⁶⁴⁸

Lina zal hem gemist hebben bij de begrafenis, die op de zeventiende juni plaatsvond. Er waren weinig mensen die dag op de rooms-katholieke begraafplaats De Liefde:

Slechts de naaste familieleden en eenige vrienden, onder wie dr. Brom en een vertegenwoordigster van de firma L.J. Veen, de uitgeefster van een deel van haar werken, volgden de baar, die, met twee bloemstukken gedekt was, naar de groeve, waar de gebruikelijke ceremoniën verricht werden.⁶⁴⁹

Wat Jan had geschreven, was maar al te waar: voor Lina wás het een zware slag. Nog geen drie maanden later stierf ze, op 31 augustus. Enkele dagen later werd ook zij begraven op Kerkhof De Liefde. Ze waren weer samen.

Over Lina's dood is weinig bekend. Ze bleef daarmee wie zij al die jaren was geweest: de vrouw achter die andere vrouw. Over haar Marie had ze de laatste maanden veel kunnen lezen. Net als bij het jubileum kwam er ook nu een stroom van artikelen en berichten op gang. Wederom werd Marie geprezen voor haar grote productie van katholieke en Indische romans, men wees op haar betekenis voor de katholieke emancipatie, op haar omvangrijke netwerk van letterkundigen en indien de krant ruimte had, kwam daarin het verhaal over haar leven, altijd beginnend in Semarang, Nederlands-Indië. De Vereeniging liet een mis voor haar opdragen in huize Lydia. Op de jaarvergadering van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde werd Marie geprezen als 'eene dergenen [...] (en onder hen een pionierster) die Indië over de brug van letterkundig werk nader tot Nederland hebben gebracht.'⁶⁵⁰ Nederland begreep een vrouw van formaat te hebben verloren. Zoals *Het Centrum* schreef: 'Melati van Java is misschien de meest gelezen schrijfster in ons land, vroeger en ook nu nog.'⁶⁵¹

Dat mocht dan zo zijn, maar het weerhield de krant er niet van - evenmin als andere - Marie's werk als iets van vroeger te beschouwen, uit een tijd die voorbij was. Hier en daar werden er ook denigrerende opmerkingen gemaakt over de kwaliteit van haar romans.

Het laatste woord kwam merkwaardig genoeg van Marie Sloot zelf. Na haar dood verscheen in *Boekenschouw* haar laatste artikel: 'Opmerkingen over Fransche Literatuur'. Haar recensie van *Littérature*, het boek van Fernand Vandérem, bevatte ook enkele opmerkingen die in het algemeen over de literatuur in Nederland gingen, en ook Marie's eigen situatie. Ze schreef over het belang van de onafhankelijkheid voor 'schrijvers die er een soort van eigen ideaal op nahouden en zich in het geheel niet storen aan de verlangens van hun publiek.'⁶⁵² Haar artikel besloot ze met het te verwachten oordeel van het nageslacht: 'Het is een spel van het toeval. Wie er op vertrouwt, hoopt op een rechtbank, waarvan niemand weet hoe zij is samengesteld.' En als slotzin, alsof ze wist wat er na haar dood zou gebeuren: 'Er zijn véle nageslachten!'⁶⁵³

12.3 Nawoord

De 'latere generaties' waarnaar Marie Sloot verwijst, ontwikkelden voorzover het literaire critici betrof, per generatie een eigen visie op haar werk. Literaire handboeken benoemden stromingen, collectieven, maakten indelingen en herindelingen en waren daarbij vooral gericht op de literaire opvattingen, smaak en voorkeuren van de eigen tijd. Hoewel processen van in- en uitsluiting deel uitmaken van de literaire dynamiek in een cultuur en op zich interessant kunnen zijn, is het nadeel ervan groter. De literaire werkelijkheid, bestaande uit het geheel van literatuur, lezerspubliek en critici, raakt uit beeld. In het geval van Marie Sloot betekende het dat er een deken van stilte over haar werk werd gelegd, zeker waar het haar Indische romans betrof. Latere zogeheten 'algemene' literatuurgeschiedenissen hebben hier veelal geen oog voor.⁶⁵⁴

Wie naar het oeuvre van Marie Sloot kijkt vanuit een contemporair perspectief, ziet het

beeld van haar tijd wel. Scherper ook, met meer details, vol namen en titels waarover een lange discussie te voeren valt of het literatuur of lectuur is, en welke maatstaven daarvoor aangelegd zouden moeten worden. Receptie-onderzoek naar de toenmalige waardering van titels kan daarbij zeer veel nieuwe gegevens verschaffen.⁶⁵⁵ Daarmee kunnen ook twee belangrijke genres weer meer onder de aandacht komen, die nu relatief verwaarloosd zijn, te weten de Indische romans en de damesromans. Dat vooral de Max-romans haar als katholiek auteur bepalen, is nog niet evident, en merkwaardig genoeg werd zij door de gezaghebbende katholieke literatuurgeschiedschrijver Knuvelder als Melati van Java in 1976 gesteld tegenover de auteur Max van Ravestein: 'De 'voortzetteren der romantische huiskamer-novellistiek' als Melati van Java en Christine Vetter vonden rond 1910 tegenover zich proeven van, voor die tijd en die kring, meer gewaagde werkelijkheidsuitbeelding in de roman *Bij ons* (1903), waarin de onder het pseudoniem Max van Ravestein schrijvende auteur een gemengd huwelijk behandelde. [...] '. Deze en andere romans van hem bewogen zich 'volkomen binnen de sfeer van het katholieke denk- en gevoelsleven.'⁶⁵⁶ Daarmee vraagt dit kennelijk complexe aspect van haar werk om een nadere studie.

Zoals eerder in de inleiding aan de orde kwam, waren Indische romans zeer populair aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Onder de herdrukken van Marie's werk bevonden zich dan ook vaak juist deze romans. Idealistisch van karakter, door de verfraaide werkelijkheid, maar tegelijkertijd 'pittiger' dan de toenmalige Nederlandse romans.⁶⁵⁷ En inderdaad: ook Marie's romans bevatten taferelen van lust en overspel. Een contemporaine literatuurgeschiedenis zou een grotere plaats aan Indische romans moeten bieden dan de huidige algemene overzichten doen.

Evenals de Indische romans, waren de damesromans zeer geliefd in deze periode. Dat wil zeggen, tot ongeveer 1900, waarna de literaire kritiek naar 'mannelijkheid' verlangde.⁶⁵⁸ Daarmee verdwijnt het idealistische proza uit de literaire gunst, maar getuige de vele herdrukken van Marie's romans niet uit de gunst van het publiek. Nog in 1950 publiceerde het vrouwenweekblad *Margriet* een fragment uit de roman *Hermelijn*, met daarbij de opmerking:

Mogelijk zijn de werken van Melati van Java wat ouderwets; van de oudste drukken doet vooral de taal wat onnatuurlijk aan, maar toch gaat er van het geheel – de familieverhoudingen, en in de Indische romans de natuurbeschrijvingen, – een groote charme uit, waaraan ook wij, moderne mensen, moeilijk kunnen ontkomen.⁶⁵⁹

Het was een echo die aangaf hoe groot de populariteit van weleer geweest moest zijn. Overigens leverde Marie zoals bekend de verlangde 'mannelijkheid' in haar Max-romans af. In 1935 schreef *Het Nieuws van den dag voor Nederlands-Indië* over de opzet van Marie Sloot, die als vrouwelijke auteur uit de gunst raakte en als mannelijke auteur opeens succes oogste:

De schrijfster Melati van Java, een niet meer jonge, maar veelgelezen auteur over Indische mensen en toestanden, was al lang door de algemeene pers gedoodverfd met de vernietigende woorden: onbeduidend, oppervlakkig, dom en dwaas; slotsom: kitsch. [...] Wat gebeurt? De bejaarde Melati van Java vond het om de een of andere reden noodig een pseudoniem aan te nemen, en koos daarvoor den naam: Max van Ravestein. En... de dagbladpers was opeens vol lof voor dezen 'jongen schriiver, die zeer veel voor de toekomst belooft'!!⁶⁶⁰

Vrouwen

Aangezien de algemene literatuuroverzichten weinig tot geen aandacht aan Marie Sloot besteden, ligt het voor de hand om specifieke literatuuroverzichten te onderzoeken. Gezien het feit dat het vrouw-zijn van Marie zo belangrijk was in haar carrière, mag men hopen haar tegen te komen in onderzoeken die vrouwen in deze periode centraal stellen. De laatste decennia is er weliswaar een inhaalslag gaande om 'vergeten vrouwen' weer zichtbaar te maken, maar algemene overzichtswerken zijn vooralsnog schaars en veelal gericht op een te vroege of een te late periode. Waar de literaire kritiek centraal staat, zoals in *Een hoofdstuk apart* of in *Nederlandse literatuur in het fin de siècle*, blijkt Marie een veelbesproken en vaak gerecenseerd auteur te zijn.⁶⁶¹

In *Vrouwenspiegel* (1935) geeft Annie Romein-Verschoor volgens de ondertitel een 'literair-sociologische studie van de Nederlandse romanschrijfster'.⁶⁶² Zij plaatst mannelijke en vrouwelijke auteurs tegenover elkaar en gaat daarbij uit van de mannelijke superioriteit, getuige haar onderzoeksvraag:

Haalt de vrouw haar literaire achterstand in, kwalitatief en kwantitatief, en treedt daarbij een vereffening op, die de onderscheiding van een afzonderlijke vrouwenliteratuur alle recht ontnemt, of overweegt ze de neiging de verworven vrijheid te gebruiken om zichzelf te zijn?⁶⁶³

Dit standpunt verraadt een blindheid voor de aanwezigheid van vrouwelijke auteurs (de kwantiteit), waardoor ook geen weging van de literaire verdiensten (de kwaliteit) mogelijk is. Al in het eerste hoofdstuk, op de eerste pagina, meldt de auteur: 'Voorlopig merken we niets van een eigen vrouwelijke literaire traditie [...]'.⁶⁶⁴ Marie Sloot wordt in dit boek niet genoemd.

Vrouwen publiceerden meer genres dan damesromans, al lijkt de combinatie zeer succesvol te zijn geweest: als een overtreffende trap van de idealistische roman.⁶⁶⁵

Daarin vond het lezend publiek naast een verfraaide weergave van de werkelijkheid een sympathieke vrouw als hoofdpersoon en aan het slot van de roman een gelukkig einde.⁶⁶⁶

Deze laatste twee kenmerken plaatsen de Indische damesromans van Marie buiten het genre. Want weliswaar verschijnt er in vrijwel elke titel een zeer sympathiek vrouwelijk personage, zij is niet de officiële hoofdpersoon en zij beleeft een glorie tijd voordat zij in het huwelijk treedt of anderszins terugkeert in de huiselijke sfeer. Het prototype hiervan is uiteraard Theodore van Vaerne, het Indische meisje dat de roman *Fernand* (1878) domineert. Al is Fernand van Leeuwenburgh de titelheld, hij ontwikkelt zich alleen dankzij Theodore. Zij is autonoom, verkiest de vrijheid boven een saaie verloofde, maakt een grote karakterontwikkeling door en wanneer die volledig overeenkomt met het contemporaine ideaal van de zachte zelfopofferende vrouw, sterft zij. Het romaneinde dat Marie presenteert is eveneens veelzeggend. Weliswaar is Fernand getrouwd met een zachtmoedig meisje, maar de dochter die ze verwachten, zal de naam dragen van Theodore, waarmee het belang dat Marie hechtte aan zelfstandige Indische meisjes meer dan duidelijk werd.

In dezelfde periode waarin Annie Romein-Verschoor aan haar *Vrouwenspiegel* werkte, verscheen er een artikel waarin in het geheel niet werd gerept over een kwantitatieve achterstand van vrouwelijk auteurs. Integendeel. Menno ter Braak klaagt in 'Chemin des dames' juist over een te groot aantal:

Zo is het een onloochenbaar feit, dat de halfjaarlijkse zondvloed altijd een verbijsterend groot aantal boeken van vrouwelijke auteurs meesleept. Het percentage vrouwen onder de regelmatig producerende romanciers is zo groot, dat het onmogelijk op een toeval kan berusten; het is bovendien zeer constant.⁶⁶⁷

Ter Braak beoordeelt 'het verschijnsel "schrijvende Vrouw", die meestal uit dameskringen voortkomt' in negatieve zin. De romans zijn hem te huiselijk of de vrouwelijke hoofdpersoon te stereotiep een 'ontspoorde moeder en vrouw'.⁶⁶⁸ Bij zijn stelling zoekt hij geschikte romans, en daarmee vindt hij gemakkelijk zijn zelf verstopte eieren. De Indische damesroman geeft hij geen plaats in dit essay.

Indische letteren

Gezien haar populaire en gewaardeerde Indische romans, leek een waardering daarvan binnen de Indische letteren aannemelijk. In *de Oost-Indische Spiegel* (1978), tot op heden het belangrijkste naslagwerk voor de Indische letteren, plaatst de auteur Rob Nieuwenhuys haar in een paragraaf met andere vrouwelijke auteurs: 'het damescompartiment'.⁶⁶⁹ Die paragraaf bevindt zich in een hoofdstuk met de titel 'Romantiek in sarung kabaja'. Nieuwenhuys lijkt het belang van Marie Sloot enigszins te zien, getuige zijn: 'Melati van Java had verlichte en vooruitstrevende denkbeelden en ook zij vocht met haar bescheiden middelen voor de emancipatie van de vrouw'.⁶⁷⁰ Maar serieus lijkt Nieuwenhuys haar romans niet te nemen; hij heeft geen oog voor de opvallende verschijning van de Indische vrouwelijke personages.

Het in 1990 verschenen *Oost-Indisch magazijn* presenteert, getuige de ondertitel, 'De geschiedenis van de Indisch-Nederlandse letterkunde'.⁶⁷¹ De tachtig pagina's leunen evenwel nogal op de *Spiegel*, wat niet zeer verwonderlijk is gezien het feit dat een van de drie auteurs die van de *Spiegel* is. Het 'Damescompartiment' ontbreekt hier echter, al is de echo ervan merkbaar in het door Nieuwenhuys geschreven hoofdstuk over de boedjang-cultuur, dat vrouwelijk auteurs vooral beschrijft als vrouwen die in Indië een moeilijk leven leiden. Het oeuvre van Marie Sloot blijft ongenoemd; zij wordt slechts terzijde genoemd in het hoofdstuk over Busken Huet.

In *Paradijzen van weleer* (1998) richt E.M. Beekman zich op 'teksten die geschreven zijn door Europese kolonisten in het voormalige Nederlands Oost-Indië tussen 1600 en de Tweede Wereldoorlog'.⁶⁷² Ze wordt genoemd, wederom samen met andere vrouwelijke auteurs, maar met weinig tot geen inhoudelijke analyse. Weliswaar stelt Beekman dat deze romans 'een verslag uit de eerste hand bevatten over het dagelijks leven in de kolonie', maar verhoudingsgewijs besteedt hij - nogmaals, zonder inhoudelijke analyse - meer aandacht aan de negatieve opmerkingen door mannelijke tijdgenoten van de vrouwelijke auteurs.⁶⁷³

Al met al tonen de naslagwerken van de Indische letteren een droevig beeld waar het vrouwelijke auteurs in het algemeen betreft en Marie Sloot in het bijzonder. Worden ze al gezien, dan komen ze meestal in een problematische of inferieure context terecht. Dat verbaast en intrigeert. Tegelijkertijd is het problematisch voor de kwaliteit van literaire geschiedschrijving, wanneer er een belangrijke categorie auteurs zonder reden gediskwalificeerd wordt.

Dat het anders kan, bewijzen de hiervoor genoemde publicaties die een andere invalshoek bezitten, gericht op de contemporaine waardering en erkenning, vooral in het literaire circuit. Dan komen de romans van Marie Sloot opeens regelmatig in het beeld, met recensies, analyses, voor- en tegens en vergelijkingen met andere auteurs. Het pleit voor een herziening van de Indische letterengeschiedenis, door het combineren van invalshoeken, in dit geval van vrouwelijke auteurs over Indië, door zowel de plaats te bestuderen die zij destijds in het literaire en maatschappelijke leven bezaten, als receptieonderzoek. Het is tijd voor een herwaardering.